

9
ERASMI STEL

LAE LIBONOTHANI DE BORVS

SIAE ANTIQVITATIBVS

LIBER PRIMVS.

ORVSSIA VLTIMAE
Germaniae ora à Vistula a
mne, quem ad occidentem
terminum habet, incipiens,
sinusq; Baltici maris, qui
septétrionale latus eius am-
biunt, percurrens, orientale
solem ab Alanis excipiens,
montibus Amaxobijs au-

strale latus eius obtegentibus, à quibus continuis syl-
varum iugis determinatur. Fuit hæc terra diuersis ha-
bita cultoribus. Nã ut Gordanus Gotthus scribit, nu-
per Hulmigerij Germani eam tenuere, à quibus aliquã
diu Hulmigeria dicta, hodièq; ea pars quæ Vistulæ ac-
colit Culmigeria p Hulmigeria uocitatur. Sed hij per
Gotthos quàm primũ ex Scandania in continentem
descendissent, inde pulsi. eam: ut is ait: occupauere: Pto-
lemæus aut uetustiores incolas recensens Gotthones,
Venedos, Stagnanos & Sargatios, Sudinosq; his lo-
cis insedisse scribit, qbus Gelidanos simulq; Gillones

b Vacinos

Vacinos & Charinos, quos ipse Charionas nominat, addit. finesque ad Amaxobios usque protēdisse indicat. Ad Vistulam uero pauciores sedisse cōmonstrat. Nā Finnos cum Venedis & Sulones duntaxat hanc oram habitasse ait. Hos autem populos nullo alio quodam cōmuni nomine dignatur, forte quia non unus populū, nec in unū concessit nomen. Verum Cornelius Tacitus diligentius hæc loca conquirens ipsa Germaniæ prorsus adscribit, quācūque promiscue Sarmatis Germanisque populis habitata asseueret. Venedos enim Germanis cōnumerandos censet, quod & domos fingūt, & scuta gestant, peditum usu ac pernitate gaudent. Quæ omnia diuersa Sarmatis extitere, in plaustris solummodo, ac equis uiuentibus, quācūque & ipsi ex Sarmatarum moribus traxerāt quod uicinos latrocinio infestarent. Quicquid enim inter Peucinos, quos quidem Basternas dixere, sylvarum ac montium erigitur, latrocinio pererrauere. Erant autem Peucini & Basternæ, ut Plinius testat, cōtermini Dacis, sermone, cultu, sede, ac domicilio Germanos referētes, multa tñ foeditate Sarmatarū cōtacti. Nā & cōnubijs pmiscuis utebātur. Et proceres eorū pari forde, ac plebs torpebat. In dubiū Tacitus uertit: Sarmatis ne an Germanis ascribant: uerū hæc loca hodie Poloniae ascribuntur. Plinius tamen ipsos Germanis cōnumerat. Cui & Varini & Gothones Germani sunt, ex Vindelorū genere. Ultimo autē regionem

regionē Borussij intrauere, populi qui Ptolemæo teste, ad Ripheos mōtes, ubi in septentrionē fufius excurrūt, nec longe qua Tanais ex eis erūpit sedes habuere, q̄ in felicitate sua cōciti (ppetuis nāq; niuibus algoribusq; illic terra riget, ad omnēq; naturæ ministeriū damnata est) ad nouas sedes capessendas patriā egressi in hac loca delapsi sunt. Quæ tū soli fertilitate, tū pascuorū, lacuumq; amoenitate ipsis, quū primū placuere, nec nō ultra progressi sunt, hic sedes unanimi consensu sibi desu- mentes, utq; ac posteris perpetuo essent duraturæ, terram uocabulo gentilitio Borussiam appellauere: quæ usq; hodie unius literæ suppressione Brussia uulgo dicitur. Hæc est uera huius gentis origo. Et cæterum quicquid dicit, perinde ac anilem fabulā habendū esse cen- seo. Facit istius rei fidē permaximā, quod usq; hodie populi ad Ripheos habitātes eodem paricq; sermone quo hij utuntur. Borussij uero sedibus formati, terrā cultoribus uacuā (Gotthi em̄ populariter eā excessere) nullo repugnante facile occupauerūt. citra eam portio- nē, quæ ad Vistulā est, Hæc adhuc à paucissimis Ger- manis tenebat, propagātes igitur sese à Chrono flu- mine usq; in contingentiā Hulmigerorū, quæ nun- cupatio post pulsos p̄ Gotthos ueteres colonos è me- dio orā huic regioni accōmodari cœperat, noie suo bre- ui cæterorū hic habitantiū noia obfuscauere, quod for- te euenit, quia Borussij cōterminis gentibus, puta Ger-

manis, notiores exitere, uel q̄ multitudīne suorū, amplāq; ac spaciōsa orā occupatione, ipsos etiā indigenas superarūt. Terrarū nāq; limites p̄ nutu potētiorū saepe numero noīa sortiūtur. Duratq; hodie ea nuncupatio, quod hīj ex Germanis uel Vistulā, uel illic maris tractū accolunt Borussij uocentur, qui tamē cum illis ipsi praeter cælum commune habeant nihil, iustiusq; Borussies nuncupandi forent. Terrā hāc Borussij undiquaq; fœcundam longe latēq; incolentes, ipsam tamen minime excoluere, uel ob ignorationem rei rusticæ, uel ne bonitate soli deprehensa, & ipsi finitimorū metui obnoxij fierent, indēq; eliminarentur: uel quod uictum ē terranaſcentibus nondum nouere, carnibus nāq; ferinis & quidem crudis pro cibo, lactēq; pro potu uelcebantur, quandoq; etiam sanguine equino mixto, & eo usq; ad ebrietatem. Domos non fingeant, sed specubus & arborum subere: unde etiam Subaria dicta cōperit, ab imbribus & algoribus sese ac infantes p̄texere. Nulla eis sacra aliquamdiu fuere, tandem in eam deducti infaniam, ut serpentes, feraſq; & arbores religiose colerent, ceu de his in subsequētibus dicemus. Nō leges, non magistratus nouere, tantum cuiq; licuit, quantum audebat: nihil à feris uita illorum distabat. Erga tamen naufragos, aut maris tempestate iactatos, humaniores, & illis ipsi undiquaq; auxilio fuere: in reliquis mira fœditas ac fœda paupertas. Nā eis, nec arma, nec

ferrum

ferrum fuerat, si quando ad prælia inter se concurrerēt, sudibus præustis & perticis utebantur. Non autē multi effluxere anni quū Germani Hulmigeriam incolentes resumptis uiribus: nam per Gotthos multū attritæ fuerant: accitisq; trans Vistulam socijs qui amne lintribus transmissis eis cōsedentes, & iunctis uiribus cōtra Borussios bella parant, penitiora quoq; regionis ingressi, quotq; Borussiorū offenderant, aut in seruitutē acceperāt, aut retrocedere coëgerāt. breuiq; sese suosq; à metu barbarorū asseruere. Borussij uero q; à Germanis finitimis tutiores forent, se cum Sudinis, qui ultra Chroni fluuenta sedes habent, eiusq; regionis aborigine creduntur, societatem iniere, qui tum uirtute & potentia plurimum pollebant. Est autem Chronus fluuius, qui hodie Pergulus dicitur, quem in finibus Borussie ortum brumalem uersus, multi lacus eodem ferme loco se mutuo influētes efficiunt. Qui Borussios à Sarmijs primū, ut Strabonis nomine utar. Deinde à Sudinis disternat, populis etiam Romanis armis tētatis magis q; uictis, A Druso enim Germanico, testante Plinio, dassibus oppugnati sunt: Qui primus Romanorum ducum, septentrionalem oceanum ingressus est. & post eum, Domitianū Cæsarem in expeditione quā contra Sarmatas, quod legionem cum legato necarāt, instituit, ob succinum, quod abundantius Barbari illic inter maris eiectionia, soli omnium gentium exceperere,

bello petiti sunt, sed se magna eius rei propter quā peti
 se senserant copia: Succini scilicet, redimentes, illacessiti
 remansere. Sed hic de Succino obiter dicamus, abūdat
 enim eo hæc ora, quæ quasi peninsula est ob sinuosos
 flexus maris, terramq; spaciose in freta excurrētem, in
 quā ui tēpestatū id ipsum aduehitur, id olim à Germa
 nis Glessum dictū est, ut eruditi scriptū reliquere. Inde
 Glessaria regio ipsa à Romana militia nūcupata, & ab
 alijs Subaria à subere, cū patrio noie Sudinia uocetur.
 Ab eruditis ꝑo Austrasia. Succinū etiā Sualternicum
 Scythico uocabulo barbari appellāt. Vbiuis autē loci
 Succinū gignat scriptores nō cōueniunt. Præter em̄ ea
 quæ fabulose de ipso in Phaëthōtis fabula ꝑdita sunt,
 Pitheas Gotthonibus Germaniæ gentis accolis æstua
 riū mētonomō nomine esse ait, ab oceano stadiorū sex
 miliū, ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalū,
 ex illa uernis fluctibus Succinū aduehi, & esse concreti
 maris purgamentū: incolasq; pro lignis eo uti dicit, ꝑ
 ximisq; Teuthonis uendere, huic & Thimæus assentit,
 sed insulam Basiliam uocauit. Nitias aut solis radio
 rū succū esse uoluit, hosq; circa occasum, ut ipse credit,
 uehementiores in terrā actos, sudorē pinguem in eam
 partem oceani relinquere. Deinde æstuatē mari in Ger
 mania litora eijci. Mithridates in Germaniæ littorib;
 insulā esset asserit, uocariq; eā Cedron, cedri genere syl
 uosam, inde & in petras defluere, Cornelius Tacit⁹ Ef
 fluorum

fluorē gentē qui dextro Suionici maris alluūtur, nūcq̄
 Liffom uulgo nominant, ipsum legere inter uada ac cæ
 tera maris eiecitia ipso littore asserit, quod & hodie
 fieri cernimus. Quidā nostri tēporis experti, ipsum è li
 mo quorundā montiū, sole excalescente fluitare existi
 māt, in herbidóq̄ solo, atq̄ algido, quod his mōtibus
 subest, indurari: oceano illic effervescente inde rapi, in
 proximáq̄ littora expelli. Indiciū istius esse quod ipsum
 aliquādo ex solido eruit, quod & ipsi uidimus, q̄q̄ ce
 rea mollitie & penè lentū sit, ob id ipsum mari denuo
 immergūt, cuius rigore lapidescit. Hanc uero opinionē
 neq̄ omnino astruere, neq̄ refellere in animo est. Q̄
 aut̄ hos montes nominatim nō adūt, mihi suspiciōē
 incertitudinis facit. Plinius uero naturæ fidissim⁹ inter
 pres Germanici Cæsaris classibus bellū, ut dictū est, in
 septentrionali oceano gerentis experientia innixus, tra
 dit Succinum gigni in insulis septentrionalis oceani,
 ipsumq̄ nasci defluente medulla ex pinei generis ar
 borib⁹ (ceu em̄ resina in cerasis, ita & in pinis humoris
 abūdantia erumpit) densariq̄ rigore maris, eo intume
 scente ex insulis rapi certóq̄ littore expelli, ita inuolutū
 herbis ut ex his pendere uideatur salo expui, Succū ue
 ro arboris esse, ipsūq̄ primū liq̄dū distillare, argumen
 to sunt quādā intus lucētia, ut formicæ, aut apes, etiā la
 certa, cæteráq̄ id gen⁹, quæ adhæsisse musteo nō est du
 biū, indurescēte uero hūore inclusas remanere, Pineæ
 autem

aūt arboris indicio est, pineus in attritu odor, & quod
 accensum tedæ modo fragrat. Rude est informeq; ac
 glebæ simillimū, dū ex aquis excipit, corticibus, ac alijs
 rebus sibi inhærentibus, ob id diu incognitum barba-
 ris, inter maris quisquilias iacebat, Germani id ipsum
 primum nouisse tradūtur in Pannoniāq; ad Carnūtū
 oppidum aduexisse, inde Veneti ipsum accipientes, pri-
 mum rei famam fecere. mox proximi Pannoniæ circa
 Adriaticum mare Trāspadaniq;, quorum agrestes sce-
 minæ monilium uice & decoris gratia succinum gesta-
 uere. Hinc natam fabulam de Pado omnibus notam
 credimus. Eius esse genera quàm plurima constat, can-
 dida sed odoris præstantissimi sunt, quibus diu minus
 precium erat, hac uero tempestate & fulua & cerea mer-
 cede præstant, ex fuluis etiā translucentibus amplior
 erat autoritas præterq; si nimio ardore flagrent, ima-
 ginem enim igneam non ignem inesse placet. Summa
 laus Phalernis tum fuit, à uini colore dictis, molli fulgo-
 re conspicuis, id ab aliquibus Chrysolectrum dici com-
 perimus, quasi coloris aurei, rapacissimum id est igniū,
 & si iuxta fuerit celerrime ardescens. Sunt in quibus de-
 cocti mellis lenitas placet. Domitius Nero Romanus
 imperator, capillos coniugis suæ Poppeæ, in hoc no-
 men adoptauerat, ipsos quodam carmine Succinos
 appellādo. Ex eo tertius hic colos à matronis expeti ce-
 pit in capillis. Dum quoq; is gladiatorum munus Po-
 Ro.

Ro. exhibiturus esset, Iuliano quodam equite Romano id curante, ad ipsum comparandum misso, qui hæc littora peragrauit, uidit, ac cōmertia tentauit. Tantāq̃ copiam Romam inuexit, ut retia in uenatione publice ædita, eo nodarentur, armáq̃ & librilla, totusq̃ simul diei unius apparatus è Succino esset, uisa tunc fuit gleba xiiij. librarum. Solinus tamē refert id Succinum à rege Germaniæ Neroni dono datum, cui sententiæ magis accedo. Tanta fuit eius, ut eruditi scriptum reliquere, in delitijs taxatio, ut homines q̃uis parua effigies uiuorum hominum, uigentiumq̃ precia superaret. Cūq̃ in alijs ad luxuriam quæsitis ostētatio & usus placeret, ceu in Corinthijs æs auro argentōq̃ mixtum. in cælaris ars & ingenium. Vniones quod capite: gēma quod digitis circūferuntur. In Succino, ut Plinius inquit, tantum deliciarum conscientia luxuriāq̃ expetita est. Est usus eius multiplex in medicina. Nam ab infantibus pro amuleto gestatur, contra lymphationes, & noctis metus cuiq̃ ætati prodest. Vrinæ difficultatibus potum alligatumq̃, quod Chrysolectrum uocant collo alligatū, mederi febribus Callistratus pdidit. Tritū cū melle ac rosaceo, aurium uitij, & si cū attico terat̃ oculorū caliginē remouet. Stomachi etiā uitij, uel per se farina eius sumpta, uel cū mastice ex aqua pota, qđ de cādidis maxime crediderim. Tonsillis quoq̃ resistere creditur, & faucium uitij, ob id mulieres Padanae ipsum

circa colla longo sæculo gestauere:uario genere aquarum
 iuxta illos infestate guttura ac carnes uicinas. quod ho-
 die Turcarum equestres copiae in eqs suis obseruat. Neo-
 tericorum pariter experientia ad citados partus candida
 operari depromit, notissimum id Germaniae mulieribus.
 calculos quosque uesicae & renu, eo potio elidi, euocarique quae
 plurimi testantur. Venena, pestilentemque aerem eius ni-
 dore fugari compertum est. Distillationes quoque sicuti,
 uulneratis si in potu sumperint, prodest. Malagmatis
 ob id etiam assumuntur. Verum & hoc notum fieri oportet.
 Succinum quocumque libeat colore tingi haedorum
 seuo & Anchusae radice, quippe etiam ipsum cochylis in-
 ci tradunt. Quae uero traslucida sunt, ad gemas adulte-
 radas magnam habent uicinitatem, & maxime ad Ame-
 thistos. politur Succinum adipe suis lactantis incoctum.
 Rameta eius oleo addito dilucidius ac diutius flagrat
 quam lini medulla. Notissimum cuique est quod attritu digi-
 torum caloris ui accepta, attrahunt ad se paleas & folia
 arida, ut magnes ferrum. Visum esse quidam retulere
 quod aeris etiam ferri laminas attraxerit. Ego glebam
 uidi cui ferrum quasi adnatum inhaeserat, quod ui sua
 forte attraxerat. Multi tentauerunt Succinum flexile,
 ac ductile reddere, sed nequicquam cessit, mirum cum ni-
 mia humida & succulenta prodeat, uti indicauimus.
 Haec tumultuarie de Succino, Sudinorum opibus, di-
 cta sint, propter quas saepenumero ab exteris gentibus
 bello petiti

bello petiti. Sensere nanque præter Rom. arma, & Sas-
 sonum Angliam occupantium oppugnationem, à qui-
 bus se terra & mari impigre defensarunt. Habuere e-
 nimuero hîj populi, ut de moribus eorum aliquid
 transeunter dicam, regulos suos quorum legibus ob-
 temperabant, agrosq; coluere, & commercia nouere,
 Vestium cultus apud eos fuit, ut mares lanea, fœmi-
 næ linea tunica uterentur, circuloq; ex ære uel orichalco
 colla circumdabant, Auribus etiam crotalia suspende-
 runt: rem friuolam, quod tamen necq; hodie desitum,
 Domos in uillarum modum extructas inhabitauere
 uicosq;, ac sine muro & uallo omnia, quod forte ab ex-
 ternis, ipsos commercij gratia adeuntibus didicere, alio
 quin alienum à Sarmatis. Sed ut ad Borussios repe-
 demus, societatem cum Sudinis eos inijsse diximus ob
 Germanorum finitimorum metum. Nec à Sudinis
 aspernati sunt. Verum eorum potentia adiuti, & con-
 tra quosuis conterminos populos tutiores facti. Ali-
 quando in sua fœditate degerunt, de qua post hac.
 Nunc de cæteris Borussiae rebus æditis prosequamur.
 Generat & terra hæc feras multijugas, eas etiam nec
 alibi cognitatas. Præter enim ursos, apros, ceruos quibus
 abundat, Vros excellenti ui & uelocitate profert, qui
 uastitate corporis parū infra Elephantū sunt, eaq; fer-
 rocitate, ut necq; homini, necq; feræ si quam cōspicati fue-
 rint, parcant. Cornutūq; id animal est, eius cornuum
 c 2 magnitudo

magnitudo tanta uisa est. ut urnas binas unius capitis cornua, ut Plinius testatur, impleuerint. Barbari ex his potant, argēteo circulo parte qua labris admouetur cit cūducto. Sunt enim caua & in mucronem demū cōcreta. Alij pila his præfixa cuspidant. Romani in laminas ea secabant, ut lumen quod his includebant latius funderent, ipsiſq̃ pro lichnuchis, ac laternis uſi ſunt. Qui ſeſe uenatione eorum exercent, ſi plurimos interfecere, relatis in publicum cornibus, quæ testimonio ſunt, magnam laudem adipiſcuntur. Soliti erant antiquitus caueis ad hoc ex opera factis eos capere, captosq̃ iugulare, forte quod ea tempeſtate ferro caruere, ſed eo mortis genere, feram tam inſignem poſteriores ætatis iuuenes præcipuæ uirtutis & audaciæ interire indignū cenſentes, ob id canibus ipſos inſequi placuit, uenabilisq̃ cominus, ac eminus petere, arboribus ſeſe robuſtioribꝰ ſemper condentes, ne & ipſi à fera. ruruſus impeterēt, quæ cornibus arbori inſertis, uindictæ auida, inhaeret, donec inſequentium telis faucia concidat, tali morte feram dignantur atrociffimam. Fera hæc ſub mento uillos longiuſculos habet in arunci ſpeciem, cæteris tauro perſimilis exiſtit. C. Caligula Ro. Imper. primus Romæ Vros in arena oſtēdit, quos tum imperitum uulguſ bubalos falſo credidit. Gignit hæc terra & Bizōtes iubatatos, qui è boum ſylueſtrium genere ſunt, ſed noſtra ætate admodum infrequentes. Aiunt hos ſolipedes. ma

des, maribusq; ac sceminis iuxta iubas cornua, eadem utriq; forma & magnitudo, colore quoque & specie haud dissimiles tauro sunt. Aliqui ex horū genere Vni cornes perhibentur: quod uerum sit, nec ne incomper- tum habeo. Plinius tamē Indicos boues syluestres uni- cornes, triconesq; esse scripsit, ob id non incongruens uideatur eos & alio loco nasci, uerum esse alterius gene- ris à Bizonte suspicandū est. Tale forte est cornu quod hodie in Archiuo Protomagistri integrū custoditur, ac Monocerotis asseritur, quum nigrū illud sit, hoc ue- ro luteum conspicitur. Sunt & in ea regione greges fe- rotorū equorum, quos Græcia non uidit, nec Roma- nus, quapropter alio uocabulo nominari nō possunt, Hī cicuribus equis omnino similes extāt, præterq; q̄ dorso molliori sunt, ob id nec usui apti. Dicuntq; ipsos nequaq; mansuescere posse. Carnibus eius incolæ etiā hodie uescuntur, quas non insuaues asserūt. Gignit & Alces (quos falso syluestres asinos quidam autumant, quū hos Asia tātū ac Africa procreet) specie media in- ter ceruinam & iumentū, nisi quantum aurium proceri- tas, ipsaq; ceruix distinguit, Magnitudine inter camelū & ceruum, maribus in supercilijs cornua nascūtur, quæ quotannis amittunt, latiora quā ceruinis, ramosa ta- men & per totum concreta ac solida, Ungulæ bifidæ co- lorēq; ceruum imitatur. Venatorem è longinquo sen- tit, animal certe simplex, & quod plus latebris q̄ fuge

fidat. Si uicaniū urgetur, magis in canea se calce quā
 cornibus tueatur, in locis palustribus sese plurimū con-
 dit, illic & partus ædit suos, formidinis eius argumentū
 esse aiunt quod rarentur solitarius, in armento multū
 appareat. Ungulis eius comitalem morbū, & iam spu-
 mantē abigi creditū est, si cute attingitur. Hallucinati
 sunt qui Alcem nullo suffraginū flexu dixerunt, neq;
 quietis causa procumbentem, uerum accliuem arbori
 somnum capere, quæ ad insidias à uenatore incisa ferā
 unā affligit, ac concidit. Quod & pascendo retrogradi-
 tur ob superius labrū prægrande, quasi p̄grediēdo pa-
 sci nequeat. Quæ singula non de Alce, sed de Machlin
 fera, illi haud dissimili, quam Scandaniā mittere ali-
 qui p̄didere, dicta sunt. Habet & syluas incæduas un-
 de uis ingens lignorum, & ad naualem usum, & dome-
 sticum conuehitur. Teretūq; arborum ad malos uan-
 nium accōmodam, quæ inde in remotissimas oras de-
 feruntur, habent & syluæ præter id suas diuitias, unde
 quasi sponte compendiū non modicū incolis puenit.
 Apum scilicet ingentē multitudinē, quarū alueos ceu
 natiuos intra arbores ad hoc cauas cernere est. Ex quib;
 tanta mellis & ceræ copia prouenit, ut Germaniæ
 Britanniæq; ac cæteris adiacētibus insulis cōmode ha-
 rum rerum usum suppeditet. Nec apiarū arte uel indu-
 stria examina illic curant, nullis em̄ satorū floribus, aut
 herbis ipsa inuitant, nec si longius euolant reuocant. E-
 frondibus

frondibus & syluestribus floribus succum contrahunt,
 quo opa cōficiunt sua, quæ cōpendij ingentis argumē
 to sunt. Præter illa & pelles quasdā non ignobiles mit-
 tunt hæ syluæ, quæ uestium ambitis principum homi-
 num subduntur. lectorum etiam stragula ex his consu-
 unt. preciōq; ingēti uendūt, has olim pelles ouinæ uel
 leris commutatione mercatores ab incolis receperunt.
 Gaynos barbari uocant ea animalia, Germani Mar-
 tes, Emustelarum syluestrium genere, ab aliquibus
 historiam naturalem commētantibus, esse scribuntur.
 Piscationes quoq; diuersis in locis non incōmodas ex-
 hibet. Nam pisces omnis generis, tum ex lacubus
 tum ex æstuantis mari illic prendunt, ceu Psit-
 tas, Soleas, Lingulas, Rumbos, Trossul-
 los, Mullos, Afellos, Salmones, Mari-
 nos canes, & id genus alios. Anguil-
 las præter ceteros numerosio-
 res, nec de his incolæ uescū-
 tur, nisi qd' sole aëréq; sic
 catū tosturnq; sit, Sed
 ad alia pergamus,
 Hæc ad loci si-
 tum, ac ter-
 rarū prouentū, uti anti-
 quitas possedit tradita sint.

LIBRI PRIMI. FINIS.